

Ірина А. Гнатенко*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено, що методологічні підходи до інтегрального оцінювання інституціонального середовища інноваційної діяльності характеризується ускладненнями. Акцентовано увагу на необхідності вираховування того, що структура інституціонального середовища інноваційного підприємництва відображає щільний зв'язок структурних елементів, де центральне роліве навантаження припадає на об'єктно-суб'єктивний інституціональний склад учасників. Розроблено поетапну інтерпретацію здійснення процедури оцінювання інституціонального середовища.

Ключові слова: інституціональне середовище; інноваційна діяльність; інноваційне підприємництво; таксономічний аналіз; екзогенні та ендогенні фактори; державне управління; інфраструктурні елементи.

Рис. 1. Літ. 10

DOI 10.32752/1993-6788-2019-1-219-43-50

Ірина А. Гнатенко

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье определено, что методологические подходы к интегральной оценке институциональной среды инновационной деятельности характеризуется осложнениями. Акцентировано внимание на необходимости вычисления того, что структура институциональной среды инновационного предпринимательства отражает тесную связь структурных элементов, где центральное ролевое нагрузка приходится на объектно-субъективный институциональный состав участников. Разработана поэтапная интерпретацию осуществления процедуры оценки институциональной среды.

Ключевые слова: институциональная среда; инновационная деятельность; инновационное предпринимательство; таксономический анализ; экзогенные и эндогенные факторы; государственное управление; инфраструктурные элементы.

Iryna A. Hnatenko

THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INTEGRAL ASSESSMENT OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY

The article determines that methodological approaches to the integrated evaluation of the institutional environment of innovation activity are characterized by complications. Emphasis is placed on the need to calculate that the structure of the institutional environment of innovative entrepreneurship reflects a dense connection of structural elements, where the central role load falls on the object-subjective institutional composition of the participants. A step-by-step interpretation of the implementation of the institutional environment assessment procedure has been developed.

Keywords: institutional environment; innovative activity; innovative entrepreneurship; taxonomic analysis; exogenous and endogenous factors; public administration; infrastructure elements.

Peer-reviewed, approved and placed: 09.09.2019.

¹ Kyiv National University of Technologies and Design. Kyiv. Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасна як вітчизняна так і закордонна наука має в своїх дослідницьких здобутках широкий арсенал оціночних процедур інституціонального середовища, що склалися під впливом різноманітних історично-еволюційних наукових парадигм. Усі вони досить успішно використовуються в різних галузях знань, які аналізують системи усіх видів і вирішують різноманітні завдання. У той же час, методологічні підходи до інтегрального оцінювання інституціонального середовища інноваційного підприємництва характеризується ускладненнями, що проявляються у змінності інституцій, стратегічних орієнтирів державного управління і нестійкістю екзогенних і ендегенних факторів інноваційного розвитку, що робить процес оцінювання такого середовища в сучасних умовах утрудненим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні засади процедури оцінювання інституціонального середовища інноваційного підприємництва досліджували у своїх працях: А. Аузан, А. Балян, А. Гриценко, В. Геєць, А. Голубев, О. Дацій, Д. Норт, А. Олій, О. Яременко, І. Федулова Дж. Ходжсон та інші. Необхідність удосконалення процесу оцінювання інновацій акцентували в своїх роботах низка дослідників [1-5]. Не применшуючи важливості досліджень зазначених авторів, зауважимо, що процедура та методика оцінювання інституціонального середовища вимагає постійного оновлення та перегляду за умов сучасності.

Метою дослідження є удосконалення методології оцінювання інституціонального середовища інноваційної діяльності.

Основні результати дослідження. Основними категоріями, якими оперує сучасна наука при аналізі інституцій інноваційного розвитку системи будь-якого рівня, є дослідження ефективності або результативності функціонування державних та приватних інститутів, інфраструктурних елементів, інноваційного потенціалу, інноваційної активності (на рівні нації, держави, регіону або суб'єктів господарювання) тощо. Дані категорії можуть вважатися базовими для оцінювання і використовуватися в якості укрупнених інтегрованих індикаторів інституціонального середовища з обов'язковим їх розбиттям на конкретизуючі показники. Слід враховувати, що структура інституціонального середовища інноваційного підприємництва відображає щільний зв'язок структурних елементів, де центральне рольове навантаження припадає на об'єктно-суб'єктний інституціональний склад учасників. У цьому контексті особливо велике значення при оцінюванні такого середовища має регіональний підхід, використання якого дозволить при визначенні цільових програм, стратегій або розподілі державної підтримки врахувати нерівномірність соціально-економічних, географічних та ресурсних умов розвитку регіонів України.

З метою визначення доцільної процедури оцінювання інституціонального середовища необхідно здійснити певні дії, що включає вирішення наступних завдань.

1. Виявлення у науковому світі існуючих, найбільш поширених та адаптованих до умов вітчизняного інституціонального середовища методологій його оцінювання.

2. Розгляд інформативної бази або наявних статичних джерел, які дозволять залучити широке та достатнє коло показників, для оцінювання досліджуваного явища.

3. Розробка методики розрахунку первинних індикаторів – передбачає визначення власної методики або адаптації існуючих методів оцінки обраних для аналізу показників. При цьому перевага віддається зазвичай математичним та статистичним методам, що дозволяє здійснювати облік якісних і кількісних показників інституціонального середовища і оцінювати зміни трансформації середовища.

4. Систематизація необхідних індикаторів оцінювання інституціонального середовища (інструментальна індиферентність), які найбільш повно конкретизують пріоритети інноваційного розвитку регіону за галузевої, територіальної, структурної, тимчасової спрямованості. Основною вимогою до даних індикаторів є відображення актуальної та доступної інформації необхідної для методичного супроводу процесів оцінювання.

5. Інтерпретація зведеного індикатору та оцінки результатів, що дозволяє виявити взаємозв'язок між основними інтегрованими індикаторами за регіонами України та проаналізувати питання каузального характеру трансформації інституціонального середовища та його консеквентів. Поетапна інтерпретація здійснення процедури оцінювання інституціонального середовища зображена на рис. 1.

При вирішенні проблематики оцінювання слід виходити з того, що доцільним є аналіз середовища в межах державного рівня з розподілом на регіони, що з позицій синергії та системи дозволяє масштабно підійти до оцінювання вітчизняного інституціонального середовища. Тобто існує потреба об'єднання синергетичного та системного методологічних підходів, як взаємно компліментарних. Діяльність інноваційного підприємництва як системи, заснована на взаємній залежності щільних ресурсних зв'язків, де їх системний характер є результатом взаємодій між учасниками, інститутами, процесами, процедурами та уособлює в собі картину інституціоналізації підприємництва. Результативність створення, об'єднання, обміну, трансформації, поглинання і використання ресурсів в рамках широкого кола формальних та неформальних відносин і становить діяльність в рамках подібної мережі. Використання системного підходу в цьому дослідженні дозволить правильно структурувати і встановити взаємозв'язок між елементами і факторами розвитку, а також виявити «вузькі місця» в розвитку інституціонального середовища. Синергетика лише в сукупності з системним підходом може комплексно описати системи, які самостійно розвиваються, мають зміни властивості, що виникають в процесі саморозвитку. В межах об'єднання синергетичного та системного методологічних підходів можливе також врахування макрорівню, при якому інституціональне середовище розглядається як складний множинний об'єктний і багаторівневий організм, та мікрорівню, який враховує діяльність суб'єктів господарювання, що рефлекторно реагують на зміни зовнішнього середовища.

Інформативними базами даних, що можуть слугувати для оцінювання інституціонального середовища та які слід використовувати, повинні включати наступні джерела:

- результати офіційних статистичних спостережень Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України,

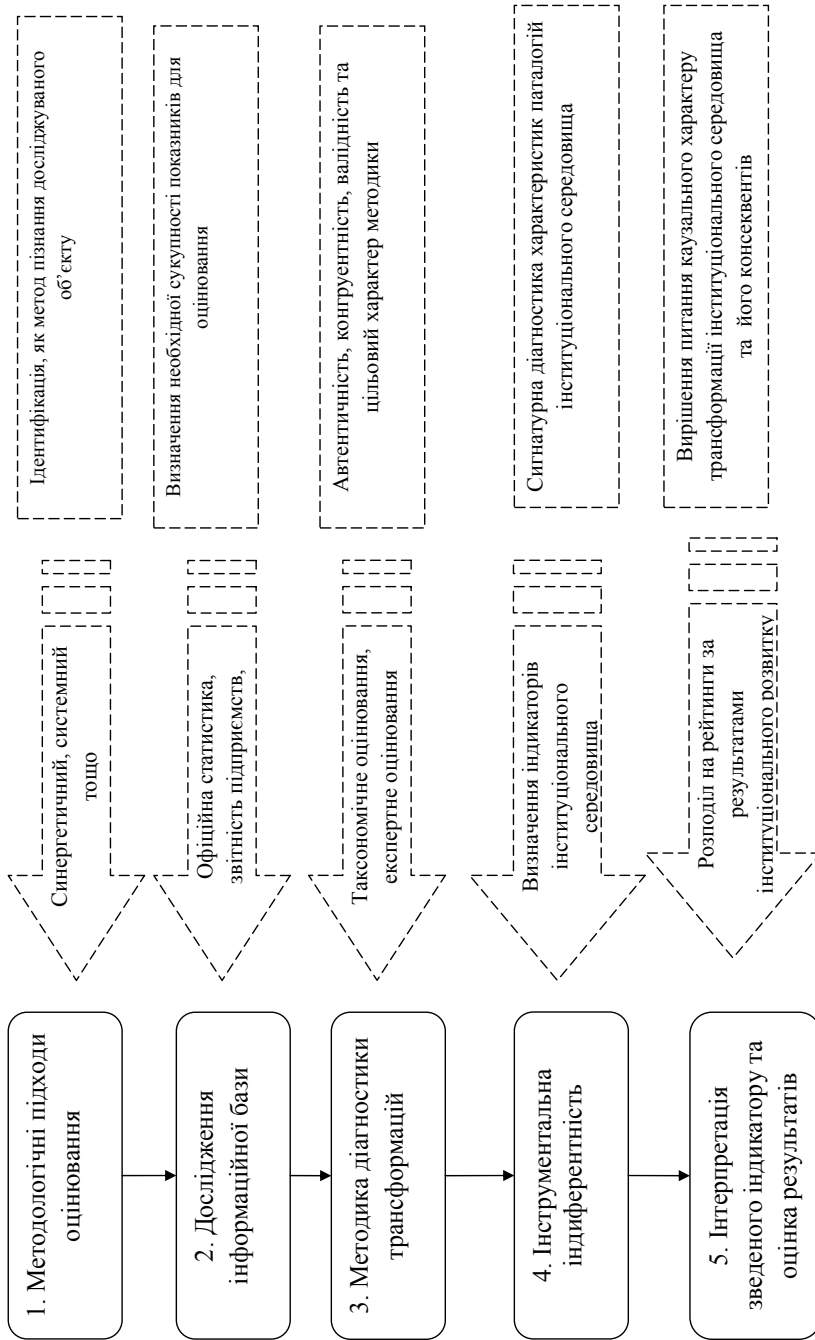

Рис. 1. Поетапна інтерпретація здійснення процедури оцінювання інституціонального середовища, авторська розробка

Міністерства інфраструктури України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства освіти і науки України тощо;

- відкриті джерела профільних сайтів, інтернет-порталів і інших інформаційних ресурсів підпорядкованих органам КМУ, пов'язаних з дослідженням інноваційної діяльності – Державної аудиторської служби України, Державної регуляторної служби України, Фонду державного майна України, Антимонопольного комітету України тощо;

- офіційні сайти місцевих державних адміністрацій, інших органів державного управління у межах адміністративно-територіальних одиниць України тощо;

- інформаційні ресурси науково-технічної інформації провідних міжнародних інформаційних служб, які надають аналітичні данні у науково-технічній та інноваційній сферах – Євростату, Інституту статистики ЮНЕСКО тощо;

- доступна статистична звітність вітчизняних суб'єктів господарювання (будь-яких за розміром та формою власності), які здійснюють або бажають здійснювати інноваційну діяльність; звітність інших об'єктів інноваційної інфраструктури (до яких слід віднести: виробничо-технологічні структури – технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні та інжинірингові фірми, фірми, що виробляють імпортозамінну продукцію; організації по підготовці і перепідготовці кадрів в галузі інноваційної діяльності; фінансові структури – венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектору, банки, фінансово-промислові групи орієнтовані на інноваційну діяльність тощо).

Важливе завдання, яке слід вирішити при оцінюванні інституціонального середовища інноваційного підприємництва – вибір методики розрахунку зібраних показників (які зазвичай представляють собою відносні або абсолютні величини). На цьому етапі слід визначити таку методику яка буде найбільш повною мірою розкривати обраний системно-синергетичний методологічний підхід. Тому вона повинна бути: автентичною, конгруентною, валідною та мати цільовий характер. За визначенням науковців Т.С. Клебанової, Л.С. Гур'янової, Т.М. Трунової, А.Ю. Смирнової: «...характерними особливостями сучасного розвитку України є посилення міжрегіональної соціально-економічної нерівномірності, підвищення рівня диспропорції в розвитку окремих регіонів, виникнення значних відмінностей у галузевій структурі економічних систем різних регіонів. Така неоднорідність і незбалансованість економічного простору країни призводить до економічного домінування одних регіональних систем над іншими ... соціально-економічна диференціація в тій чи іншій мірі характерна для всіх країн світу незалежно від їх адміністративно-територіального устрою та рівня соціально-економічного розвитку. І якщо виникають при цьому коливання контролювані, то неминучі, обумовлені об'єктивними причинами, але помірні відмінності в регіональному розвитку вносять динамізм в процеси формування єдиного регіонального економічного простору. У тому випадку, якщо тенденція збільшення розриву між рівнями соціально-економічного розвитку регіонів продовжує посилюватися, то регіональне економічний простір стає фрагментарним. Це є основним фактором дестабілізації, що

утрудняє перехід до сталого розвитку. У зв'язку з вищесказаним, особливу значимість в даний час набуває оцінка нерівномірності регіонального розвитку...» [6, с. 162]. Узагальнюючи припущення авторів стосовно вибору методики оцінювання інституціонального середовища інноваційного підприємництва слід виходити з того, що така методика повинна надавати можливість вірно досліджувати сукупність індикаторів-комплементаторів, які утворюють єдиний економічний простір та визначаються різними видами статистичних показників.

У зарубіжній практиці при оцінюванні інституціонального середовища досить розповсюдженим є використання індикаторного та індексного методів. В цілому завдання розробки методики оцінки інституціонального середовища повинна відповідати таким вимогам: наявності достовірної системи показників; універсальності методики, що дозволяє застосовувати її в різних економічних системах; інформативності методики; можливості побудови на її основі стратегії подальших управлінських дій.

За нашим баченням з урахуванням обраної методології оцінювання інституціонального середовища інноваційного підприємництва, слід враховувати не лише офіційні статистичні показники, але й показники, які отримані у результаті застосування експертно-кваліметричного методу оцінювання. Це дозволить уникнути фрагментарності аналізу, від якого якого застерігали вчені Т.С. Клебанова, Л.С. Гур'янова, Т.М. Трунова, А.Ю. Смирнова. У цьому контексті доцільно залучати експертів стейкхолдерів інституціонального середовища – державних діячів, приватних підприємців, членів громадських організацій тощо, які нададуть свої пояснення та відповіді за задалегідь розробленими питаннями в опитувальних листах. Зазначена процедура необхідна для виявлення факторів та міри впливу інститутів на повторювану поведінку економічних агентів. Залучення експертів, повинне ґрунтуватися на використанні низки нормативно-правових актів [7-10], які регулюють процедуру ведення інноваційної діяльності.

Після отримання експертних результатів необхідним є розрахунок інтегрального показника оцінки інституціонального середовища інноваційного підприємництва з урахуванням відібраних неоднорідних інших статистичних показників. Для чого слід звернутися до теорії «таксон» – класифікації та систематизації складно організованих галузей дійсності, які мають ієрархічну будову. За допомогою таксономічного оцінювання можливо визначити рівень інституціонального середовища території.

Наступний етап передбачає визначення та систематизацію необхідних індикаторів оцінювання інституціонального середовища, які найбільш повно конкретизують пріоритети інноваційного розвитку регіону за галузевої, територіальної, структурної, тимчасової спрямованості.

Враховуючи наявні інформаційні джерела, а також отримані експертні оцінки можливо запропонувати таку систему показників для оцінювання інституціонального середовища, яку слід розбити в межах інститутів: Інститут формування людського капіталу; Інститут формування фінансово-кредитної складової; Інститут реалізації інновацій у промисловості; Інститут експортної діяльності; Інститут інтелектуальної власності; Інститут інфраструктурного

забезпечення; Інститут нормативно-правового забезпечення; Інститут приватно-державного партнерства та посередництва; Інститут інформаційної підтримки.

Висновки. Необхідно визначити, що показники інституціонального середовища інноваційного підприємництва достатньо розгалужені, можуть змінюватися, доповнюватися, а методика їх розрахунку може удосконалюватися. Представлений розподіл інститутів є авторською інтерпретацією. Ряд показників одного інституту можуть одночасно або частково входити в інші інститути. Однак, з огляду на обмеженість статистичної ресурсної бази, а також той факт, що представлені інститути за своєю суттю є відображенням соціокультурних і економічних параметрів розвитку, будемо умовно вважати, що з метою апробації основних положень методики розглянутий перелік інститутів є достатнім для проведення оцінок інноваційних систем.

1. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

Sabluk, P.T., Shpykuliak, O.G. & Kurylo, L.I. (2010). Innovatsiina diialnist v ahramii sferi: instytutsionalnyi aspekt [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects]. NNTs ІАЕ, Kyiv [in Ukraine].

2. Нельсон Ричард Р. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Р. Нельсон, Сидней Дж. Уинтер; пер. с англ. М.: Дело, 2002. 536 с.

Nelson, R.R. & Uinter, S.Dzh. (2002). Evoliutsionnaia teoriia ekonomicheskikh izmenenii [An evolutionary theory of economic]. Delo, Moskva [in Russian].

3. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В. В. Деметьева, Р. М. Нуреева. Донецк: ДонНТУ, 2011. 372 с.

Dementiev, V.V. & Nureev, R.M. (2011). Instytutsionalnye problemy effektivnoho hosudarstva [Institutional problems of effective state]. DonNTU, Donetsk [in Ukraine]

4. Саймон Г. Административна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Г.Саймон. пер. с англ. Київ: АртЕк. 2001. 392 с.

Sajmon, H. (2001). Administratyvna povedinka. Doslidzhennia protsesiv pryiniattia rishen v orhanizatsiakh, shcho vykonuiut administratyvni funksii [Administrative behavior. Investigation of decision-making processes in organizations performing administrative functions]. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].

5. Stringham E. Kaldor-Hicks efficiency and the problem of central planning. The Quarterly Journal of Austrian Economics / E. Stringham. 2001 (Vol. 4). № 2. P. 41-50.

Stringham, E. (2001). Kaldor-Hicks efficiency and the problem of central planning. The Quarterly Journal of Austrian Economics. [in Austria].

6. Клебанова Т.С. Оцінка й аналіз нерівномірності розвитку регіонів України / Т.С. Клебанова, Л.С. Гур'янова, Т.М. Трунова, А.Ю. Смирнова // Актуальні проблеми економіки. 2009. №8. С. 162-167.

Klebanova T.S. (2009) Otsinka y analiz nerivnomirnosti rozvytku rehioniv Ukrainy [Assessment and analysis of uneven development of regions of Ukraine]. Aktualni problemy ekonomiky. No. 8(98). Pp. 162-167 (in Ukrainian)

7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 13.08.2019).

Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 4.07.2002 № 40-IV [On Innovation Activity: Law of Ukraine dated July 4, 2002 No. 40-IV]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua> (accessed 13 August 2019).

8. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 14.08.2019).

Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 № 1560-XII [About investment activity: Law of Ukraine dated September 18, 1991 No. 1560-XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (accessed 14 August 2019).

9. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 14.08.2019).

Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 № 848-VIII [About scientific and scientific-technical activity: Law of Ukraine dated November 26, 2015 No. 848-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (accessed 14 August 2019).

10. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2623-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> (дата звернення: 14.08.2019).

Pro priorytetni napriamy rozvytku nauky i tekhniky: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 № 2623-III [About priority directions of development of science and technology: Law of Ukraine dated July 11, 2001 No. 2623-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> (accessed 14 August 2019).